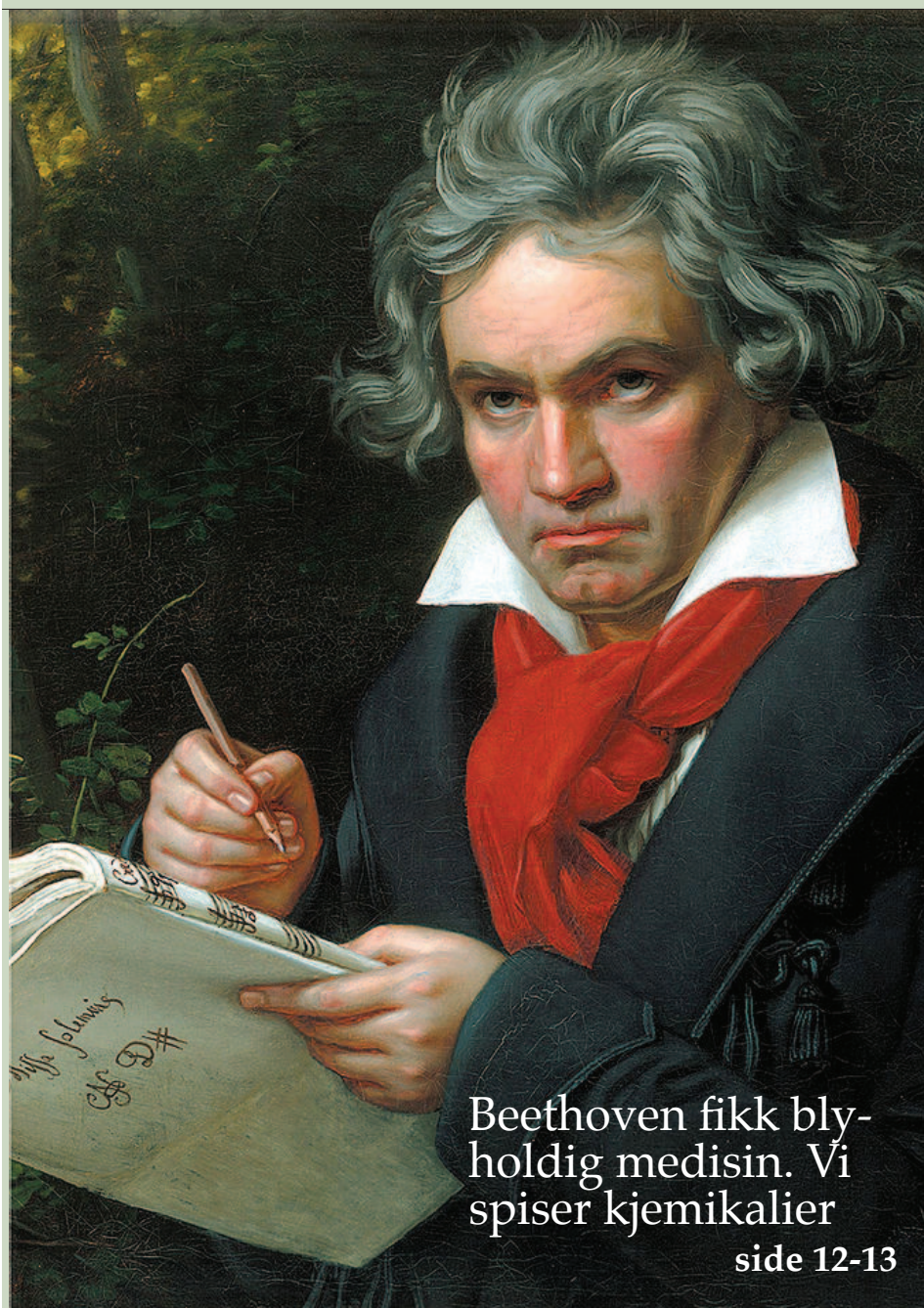

Sulten på rettferdighet 2014

Beethoven fikk blyholdig medisin. Vi spiser kjemikalier

side 12-13

Bli med på fest med kastet mat

side 16-18

Møt to personer med over hundre års erfaring i arbeidet for retten til mat.

side 6-9

TEMA: Post-2015

Hva er oppnådd med Tusenårsmålene? Hvilke mål settes fram til 2030?

side 3-11

INNHold

Post 2015-generalen 4
Norsk diplomat har ansvar for de nye tusenårsmålene

Rettskjemperne 7
Wenche Barth Eide og Asbjørn Eide har hatt stor betydning for retten til mat

Klimaet og retten til mat 10
Kronikk om sammenhengen mellom klima, biodrivstoff, retten til mat og mer

Helsa og kjemikaliene 12
Beethovens død var kanskje preget av blyforgiftning. Hva kan konsekvensene være for alt vi putter i oss?

De forvirrende begrepene 14
Arnfinn Nygård hjelper oss å rydde i begrepene i utviklingsdebatten.

Matgilde med kastet mat 17
Bare i Norge kastes 400.000 tonn spiselig mat hvert år. Noen lager fest av sånt!

Forside: Joseph Karl Stiellers portrett av Ludwig van Beethoven

Tidslinjen på side 4-15 er laget av Nova Erta Stella og Natia Aroshidze

Presentasjon: Tom Henning Bratlie

ISSN: 0809-7542

Trykk: Prinfo Unique

Utgitt av FIAN Norge
Kirkegata 5
0153 Oslo

post@fian.no
www.fian.no
@fian_norge
www.facebook.no/fiannorge

Utgitt med støtte fra Norad. Norad har ikke deltatt i produksjon av publikasjonen. FIAN Norge er ansvarlig for innholdet.

FIAN Norge er en del av FIAN International, en internasjonal menneskerettighetsorganisasjon, som arbeider for å synliggjøre og bekjempe brudd på menneskers rett til mat.

Bli giver!

FIAN Norge har i 2014 inngått ny tre-årig avtale med Norad om et prosjekt for retten til mat i India og Nepal. For å sikre dette prosjektet er FIAN Norge avhengig av økonomisk støtte fra norske givere. Støtt menneskerettighetsarbeidet og bli fast giver!

Kontonummeret vårt er:
9365.09.14994

Bli frivillig!

I FIAN Norge kan du bruke ditt engasjement og treffe flotte folk. Send oss en epost eller kom innom for en prat og kanskje en matbit.

Medlemskap koster 250,-/100,-
Meld deg inn medt QR-koden,
på www.fian.no eller på post@fian.no

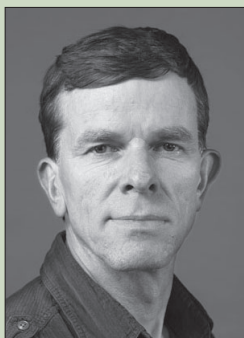
Bli med!

Med 25 nasjonale kontorer verden rundt, er FIAN International en slagkraftig organisasjon. Et samarbeid mellom FIAN India og FIAN Norge, har blant annet bidratt til at 18 millioner skolebarn i en delstat i India får skolemat daglig.

FIAN International jobber for å bedre levekårene for småbønder og jordløse i utviklingsland, i samarbeid med sosiale bevegelser og frivillige organisasjoner. Vi dokumenterer brudd på retten til mat og holder myndigheter ansvarlig for disse. Retten til mat har ingen grenser – vi jobber derfor for økt rettsvern også når aktører fra andre land bidrar til brudd på menneskerettighetene. Vi samarbeider med flere FN-institusjoner.

Nye mål mot fattigdom og sult

LEDER

Arvid Solheim,
styreleder

Tusenårs-målene ble vedtatt av FNs Tusenårsmøte i 2000. Det er åtte mål om utvikling og fattigdomsbekjempelse. Det fremste målet er å halvere andelen av verdens befolkning som lever i absolutt fattig-

dom. Syv av de åtte målene er i hovedsak rettet mot forhold i utviklingsland, mens det åttende snakker om et globalt partnerskap for utvikling.

Grunn for optimisme

18 måneder før fristen utløper er resultatene gode på mange områder. Man regner med at tre av målene faktisk vil bli nådd. Fattigdoms-andelen i verdens befolkning er halvert. Andelen av barn, og spesielt jenter, som går på skolen er dramatisk øket, 2 milliarder mennesker har fått tilgang til rent drikkevann, og andelen av byboere som bor i slumområder er redusert. Målet med minst fremgang er kanskje det om globalt partnerskap. Tollrestriksjoner for produkter fra utviklingsland består, bistanden har ikke øket i tilstrekkelig grad og billigere medisiner er en sjeldenhet.

Tusenårsmålenes suksess tilskrives at de er enkelt formulerte mål, de er lette å kommunisere, resultatene er stort sett målbare og gode data er innhentet fra de aller fleste land. Nå er arbeidet i gang med å lage oppfølgere til Tusenårsmålene, som kan tre i kraft i 2016.

Proessen har pågått siden Rio-konferansen i 2012. Der ble alle verdens land enige om å lage et sett nye mål. Målsettingen er endret til bærekraftig utvikling i hele verden, ikke bare for utviklingsland. Dette arbeidet pågår og er nå inne i en hektisk fase, med internasjonale forhandlinger i New York hver måned. Foreløpig resultat av prosessen skal legges fram for FNs Generalforsamling i september. Deretter følger en runde til med forhandlinger, før alt skal være klappet og klart høsten 2015.

I motsetning til forrige gang, er prosessen

denne gang svært demokratisk. Alle land er med i forhandlingene, og sivilsamfunnet, deriblant frivillige organisasjoner som FIAN, er aktivt med. Men motsetningene er mange. Mange utviklingsland er skeptiske til å prioritere den «bærekraftige» delen i målene. De ønsker heller vektlegging av utvikling, selv om det på lengre sikt kan føre til overbeskatning av naturressurser, klimagassutslipp og forurensning. Et rettighetsfokus som var tydelig i begynnelsen av prosessen, er etter hvert dessverre blitt tyntet ut.

Kamp om mat som rettighet

Mål nummer 1 og 2 ligger tettest opp til FIANs visjoner. Mål nummer 1 vil trolig si at ekstrem fattigdom skal avskaffes helt. Mål nummer 2 vil bli noe i retning av; få slutt på sult, oppnå matsikkerhet og god ernæring for alle og fremme bærekraftig landbruk. Det er et ambisiøst mål, så det er veldig bra. Det kjempes fra flere hold, spesielt fra sivilsamfunnsorganisasjoner, for at målet skal baseres på retten til mat. Dette er ganske kontroversielt. Mange land ønsker ikke spesielle henvisninger til enkeltrettigheter, spesielt ikke de økonomiske, sosiale og kulturelle.

Norske forhandlere tviler

FIAN Norge har deltatt i en prosess for å påvirke Norges posisjoner i disse forhandlingene. Norge er ikke uvillig til å foreslå en henvisning til retten til mat som grunnleggende for mål nummer 2, men forhandlerne sier at sjansene for at det blir stående er små.

Det er veldig bra at verden er i ferd med å bestemme seg for at sult og ekstrem fattigdom skal avskaffes i løpet av 15 år. Sannsynligheten for at målene nås er ganske store. Det er imidlertid beklagelig at man ikke greier å bli enige om at retten til mat skal være grunnlaget for arbeidet. Erfaringer tilsier at de nye målene gradvis vil reflekteres i ny lovgiving i svært mange av verdens land.

Det er også hårreisende at det trolig ikke vil bli enighet om at fremtidens velstand må bygge på en visjon om en bærekraftig, langsiktig utnyttning av naturressursene.

Behovet for et oppegående og aktivt FIAN er sterkere enn noen gang!

Post 2015-generalen

Det er bestemt at ekstrem fattigdom og sult skal være utryddet innen 2015. En norsk diplomat har ansvaret for å få de neste tusenårsmålene i havn.

Som assisterende generalsekretær for FNs utviklingsprogram (UNDP), har Olav Kjørven blant annet ansvar for de nye tusenårsmålene, også kalt post 2015-agendaen. Kjørven

var statssekretær for utviklingsministeren i Bond-
evik II-regjeringen.

– *Hvilken rolle har tusenårsmålene spilt for å bekjempe fattigdom og sult de siste 15 årene?*

– Om man bare ser på mål 1 som fokuserer nettopp på å redusere inntektsfattigdom og sult, så har nok dette målet hatt begrenset betydning.

Den utviklingen vi har sett særlig i Kina, India og Brasil ville ha skjedd uansett. Og sultproblemet er fortsatt altfor stort. Men fattigdom har langt flere dimensjoner enn inntekt, og når du ser på tvers av alle tusenårsmålene er det ingen tvil om at veldig mange land har brukt tusenårsmålene bevisst for å øke og fokusere satsingen på å få barn på skole, redusere barne- og mørdredelighet, få rent vann til folk, bekjempe sykdommer som HIV/AIDS og malaria, osv. Og deres

utviklingspartnere har bidratt sterkt. Så jeg mener målene har spilt en betydelig rolle, og det er derfor alle nå er så opptatt av å være med på å definere den nye agendaen.

Kort og konsist

– *Hva vil du si er de viktigste utfordringene i den videre prosessen?*

– Det er mange utfordringer framover. Selv om 80 prosent av agendaen er mer eller mindre avklart står de vanskeligste spørsmålene igjen: Hvordan håndtere klimaendringene? Skal vi ha egne mål omkring styresett og fred? Hva med seksuelle og reproduktive rettigheter? Og selvsagt, hvordan skal den nye agendaen finansieres? Sist men ikke minst, hvordan unngå et overdekorert juletre av altfor mange mål og delmål? Tusenårsmålene ble viktige fordi de er få, og konkrete.

Rettighetsbasert

– *Vil post 2015-agendaen ha et større menneskerettighetsfokus enn tusenårsmålene hadde?*

– Det kommer an på hva man legger i det. Jeg håper og tror den nye agendaen vil gjøre det mulig å fange opp om spesielt utsatte grupper blir

ekskludert fra generell framgang, og om det gjelder jenter, eller etniske minoriteter, eller funksjonshemmede for eksempel. Tusenårsmålene forholdt seg til gjennomsnittlig framgang, noe som førte til at man ikke tok tilstrekkelig hensyn til sårbare grupper i mange land. Jeg tror ikke vi vil få spesifikke menneskerettighetsmål, men det er viktig å sikre at målene blir formulert på en slik måte at de er konsistente med menneskerettighetene og at agendaen som helhet er forankret i menneskerettighetene rent prinsipielt.

Bærekraft

– *På hvilken måte er bærekraftig utvikling et tema i post 2015-agendaen?*

– Dette er jo selve kjernen i den nye agendaen. De nye målene skal balansere og integrere de miljømessige, sosiale og økonomiske dimensjonene. Tusenårsmålene var på mange måter kun en sosial agenda. Vi ser allerede at utkastet fra Den åpne arbeidsgruppa i FN nettopp bygger på disse tre dimensjonene, men det gjenstår å se hvor gjennomført dette blir.

– *Hvorfor finnes sult?*

– Dette har det vært forsket mye

Retten til mat, fra 1941 til i dag

1941

USAs president Roosevelt (bildet) taler til Kongressen om de fire friheter som skal sikres i den fremtidige verdensorden, derunder frihet fra nød. Forberedelser startes i USA med etablering av FN og grunnlaget for en verdenserklæring om menneskeret-

tigheter basert på de fire friheter.

1945

FN blir etablert. Et hovedformål er å sikre menneskerettigheter for alle. Eleanor Roosevelt (bildet) leder det videre arbeidet i FNs menneskerettighetskomite fram til Verdenserklæringen og er personlig spesielt opptatt av retten til mat.

Samme år blir FAO, FNs organisasjon for mat

“[de nye] målene
må bli] formulert på
en slik måte at de er
konsistente med men-
neskerettighetene”

Olav Kjørven

Olav Kjørven har lang erfaring som politiker og diplomat. Nå har han ansvar for å få de neste tusenårsmålene i havn.

Foto: Society for International Development

på. Det er vel ofte et samspill mellom dårlig politikk og styresett, og faktorer som klima, katastrofer og krig. Vi har ofte sett at en naturkatastrofe eller krig kan være en utslagsgivende faktor, men det er nok ingen tvil om at politiske og styringsmessige faktorer kan være de viktigste underliggende årsakene til at folk sulter. Stabil og tilstrekkelig matproduksjon og fungerende markeder for distribusjon henger sammen med politiske rammebetingelser.

Konvensjonene

– *Hvilken rolle spiller ØSK-konvensjonen og andre konvensjoner som fremmer retten til mat i kampen mot sult?*

– De er viktige. De setter normene som myndigheter skal rette seg etter og gjør at folk og organisasjoner i sivil samfunn kan holde myndigheter ansvarlige. Dette er selvsagt ikke nok i seg selv, men det hjelper.

– *Hvilke forventninger har du til resultatet av prosessen du nå er inne i?*

– Jeg har store forventninger til

at vi skal få en agenda på plass som skal utfordre og mobilisere til bred innsats. Jeg har et sterkt håp om at vi skal få mål og delmål på en rekke krevende områder, at vi som verdenssamfunn får noe å strekke oss etter. Vi må få en agenda verdig utfordringene vi står overfor. Det er allerede bestemt at den nye agendaen skal være universell, at den skal gjelde alle land. Dette er et stort steg framover.

*Av Lovise Ribe og
Tom Henning Bratlie*

og landbruk, stiftet og lokalisert til Roma.

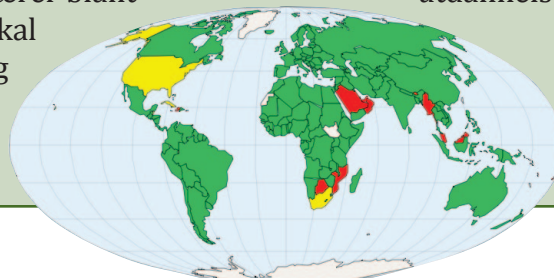
1948

Verdenserklæringen om menneskerettigheter ble vedtatt. Retten til mat og bolig som del av tilfredsstillende levestandard ble nedfelt i artikkel 25. Dermed ble retten til mat en menneskerettighet. Det innebærer blant annet at alle mennesker skal ha mulighet til å skaffe seg mat på en verdig måte, enten gjennom å pro-

dusere maten selv eller ved å kjøpe den.

1966

FNs Konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-konvensjonen) ble vedtatt. Alle ratifiserende stater forpliktet til å sikre innbyggerne tilgang til arbeid, utdanning, tilgang på grunnleggende

De grønne feltene viser land som har ratifisert avtalen. De gule og røde er utenfor avtalen.

Følg historien

helsetjenester, anstendige boforhold og rent vann.

«Retten til mat» er nedfelt i Artikkel 11.1 der det står: *Konvensjonspartene anerkjenner retten for enhver til å ha en tilfredsstillende levestandard for seg selv og sin familie, herunder tilfredsstillende mat, klær og bolig, samt til fortløpende å få sin levemåte forbedret. Konvensjonspartene skal treffe de nødvendige tiltak for å sikre virkeliggjørelsen av denne rett, og erkjenner i den anledning den vesentlige betydning av internasjonalt samarbeid grunnet på*

frivillighet. Artikkel 11.2 definerer frihet fra sult som en fundamental rettighet for alle, denne kom inn etter forslag fra FAOs davarende generaldirektør Sen.

1968

Norge undertegner ØSK-konvensjonen

1972

Norge ratifiserer ØSK-konvensjonen.

Per juni 2014 har 160 stater ratifisert. Noen stater har signert, men ennå ikke tiltrådt avtalen.

Rettighetskjemperne

I over hundre år til sammen, har Wenche Barth Eide og Asbjørn Eide arbeidet for menneskerettigheter.

Asbjørn Eide har jobbet med menneskerettigheter og konflikter mer eller mindre hele livet. I 1976-1977 skrev han en stor utredning for Utenriksdepartementet til bruk for en Stortingsmelding om internasjonalt vern av menneskerettighetene. I samarbeid med Wenche Barth Eide (sin kone) og Arne Oshaug ble det i denne sammenheng laget en delstudie om hva et rettighetsperspektiv på mat og ernæring kunne innebære.

BAUTAENE

Statenes forpliktelser

Siden ble Asbjørn, som medlem av FNs ekspertorgan for menneskerettigheter, bedt om å utarbeide en mer omfattende studie om innholdet i begrepet "retten til mat". Denne ble skjellsettende fordi den for første gang slo fast at statenes forpliktelser for menneskerettighetene må inndeles i tre ansvarsområder: Å respektere, beskytte, og oppfylle menneskerettighetene. Dette rammeverket fikk stor innvirkning og blir nå brukt internasjonalt både i teori og praksis. Studien bidro også til å av-

mystifisere diskusjonen fra 1970-tallet om spenningsforholdet mellom politiske og sosiale rettigheter, en kamp som til da var sterkt polarisert mellom øst og vest.

– *Hva mener du er de viktigste bidragene for retten til mat?*

– Verdenstoppmøtet om mat (World Food Summit) i 1996 bygde videre på denne FN-studien og krevde en ytterligere klargjøring av retten til mat og hvordan den best skulle sikres.

Deretter arbeidet FIAN sammen med Asbjørn, Wenche og Arne med et utkast til en slik klargjøring, som bidro til at FNs komite for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-komiteen) i 1999 vedtok den viktige «Generell kommentar nr. 12 (GC12) om retten til mat» og om gjennomføringsstrategier for denne rettigheten.

Viktig verktøy

– Særdeles viktig er også de senere frivillige retningslinjene utarbeidet av FNs mat og landbruksorganisasjons (FAO) medlemsland etter det andre Verdenstoppmøtet i 2002 og vedtatt i 2004 – et første verktøy

Wenche Barth Eide og Asbjørn Eide har vært svært viktige for den internasjonale forståelsen av retten til mat.

Foto: Tom Henning Bratlie

1976

ØSK-konvensjonen trer i kraft etter at ti stater har ratifisert.

1985

ØSK-komiteen etableres i Genève for å overvåke statspartenes gjennomføring av konvensjonen. ØSK-statene skal rapportere hvert femte år til komiteen.

1986

FIAN (FoodFirst Information and Action Network) ble etablert i Tyskland, der det inter-

nasjonale sekretariatet også ligger. Det er en uavhengig, internasjonal menneskerettighetsorganisasjon som arbeider for

å fremme retten til fullgod mat, slik den er nedfelt i Verdenserklæringen og i flere internasjonale konvensjoner. FIAN arbeider med enkeltsaker på grasrotnivå og gjennom et bredt informasjons- og lobbyarbeid. FIAN International består i 2014 av nasjonale seksjoner i 25 land og individuelle medlemmer i ytterligere 35 land.

Følg historien

som veileder statene i hvordan de kan realisere retten til mat, sier Eide.

I dette arbeidet er det ofte kryssende interesser mellom gjennomføringen av å sikre retten til mat, og kommersielle interesser som trekker i en annen retning. Et eksempel er debatten om bruk av jord til produksjon av bio-drivstoff, og til dyrking av mat for lokalbefolkningen og andre.

Trenering

Som tidligere formann i FAOs komite for etiske spørsmål i matproduksjon og landbruk, ble Asbjørn i 2008 bedt av Retten til mat-teamet i FAO om å lage et notat om biodrivstoff i menneskerettighetsperspektiv til konferansen "World Food Security: The Challenges of Climate Change and Bioenergy". Notatet nådde aldri fram til delegatene fordi andre krefter i Roma var mer opptatt av økonomiske gevinster enn forsvarlig matproduksjon.

– *Kan du si hva som sto i notatet om retten til mat i forbindelse med konferansen om bio-drivstoff?*

– Produksjon av biodrivstoff ga veldig liten nettogevinst i energi når vi tar hensyn til hele prosessen fra rydding av jord, produksjon, bearbeidelse og transport fram til der hvor det skulle brukes. Verre var det at landområder ble tatt til å dyrke og produsere råmateriale til biodrivstoff. Det gikk på bekostning av

matproduksjon til mennesker. Utenlandske eller rike lokale investorer gjorde store oppkjøp av land og fortrengte lokale småbønder og urfolk.

– *Har arbeidet for realiseringen av retten til mat noen svakheter?*

– Det forekommer at tradisjonelle måter å dyrke mat på romantiseres. Utviklingen vil ofte føre til at det oppstår endring i levemåter. Det må derfor finnes trygge alternativer for å hjelpe dem som ellers vil fortrenges fra landsbygda og som ofte ender opp som fattige i de raskt økende slumområder i byene. Disse har ofte ikke annet valg enn å spise den billigste maten, sukker og fett. I et ernærings- og helseperspektiv er dette farlig og har bidratt til en eksplosiv økning i ikkesmittsomme sykdommer som diabetes, hjerte- og karsykdommer og kreft. Et stort og økende problem blant fattige i mange rike land, også i USA hvor den fargede del av befolkningen er mest utsatt.

Savner innsats

– *Hvordan ser du på de frivillige retningslinjene? Er de tilfredsstillende eller bør de endres?*

– Retningslinjene inneholder mange gode poenger, for eksempel i forhold til urfolk. Det gjøres et godt arbeid i FAO knyttet til disse, men mange land er lite flinke til å ta nok grep for å gjennomføre dem.

Wenche Barth Eide har arbeidet nært med Asbjørn siden starten, og også med kollega Arne Oshaug ved Høgskolen i Oslo og Akershus, som partner omkring retten til mat fra ernæringshold. Hun påpeker at det i mange år var vanskelig å få gehør for mat som en menneskerettighet og gir et spesielt drastisk eksempel:

– Tidlig på nittitallet var Asbjørn, Arne og jeg gitt i oppdrag fra Utenriksdepartementet å utarbeide et notat om retten til mat til den første internasjonale konferansen om ernæring (ICN) organisert av FAO og WHO i Roma i 1992. Dette ble lagt tilgjengelig for alle utenfor konferanselokalene. Dagen etter var det borte. En av FAOs egne hadde ganske enkelt fjernet et dokument fra det norske utenriksdepartement!

– *Kan du si noe om hva som er oppnådd i forhold til retten til mat.*

– Sitasjonen bedret seg etter Verdenstoppmøtet om mat som ledet til klargjøring av begrepet i form av GC12 i 1999. Men fortsatt var det mye skepsis og motstand.

Rundt årtusenskiftet hadde Wenche et par måneders «gjesteopptreden» på FAOs kontor i Roma der hun var invitert til å skrive om framtidsutsiktene for retten til mat i FAO. Hun beskriver det som "ikke lett" og "veldig bratt oppoverbakke".

– Bortsett fra dem som hadde bedt meg komme, var mange ansatte

FIAN har konsultativ status i FN og følger spesielt arbeidet i:

- Verdens matsikkerhetskomité
- FNs organisasjon for mat og landbruk
- FNs menneskerettighetsråd
- FNs komité som overvåker ØSK-konvensjonen

FIANs formål er å synliggjøre brudd på retten til mat der de måtte forekomme. FIAN kjemper imot urettferdige og undertrykkende handlinger som hindrer mennesker fra å brødfø seg selv. Kampen mot kjønnsdiskrim-

inering og andre former for ekskludering er en integrert del av FIANs arbeid. FIAN ønsker å sikre menneskers tilgang på de ressursene de trenger for å brødfø seg selv, nå og i fremtiden.

1988

FIAN Norge ble etablert, som en medlemsbasert organisasjon.

I tråd med FIAN Internationals mandat, arbeider FIAN Norge for:

- å dokumentere overgrep eller brudd på menneskerettigheter med hovedvekt på retten

ganske uforstående til hva det hele dreide seg om, sier hun.

Etter at frivillige retningslinjene var vedtatt fikk FAO fra 2005 sin egen enhet for retten til mat (nå Right to Food Team).

Roser FIAN

– De gjør en strålende jobb med å konkretisere og popularisere begrepet gjennom nye verktøy og håndbøker til bruk av myndigheter og sivilt samfunn, understreker Wenche. En stor seier er også at den tidligere FAOs komite for verdens matsikkerhet (CFS) som nå er reformert til å fungere som FNs matsikkerhetskomite – sies å ville basere sitt arbeid på menneskerettighetene. Her har ikke minst FIAN nedlagt et svært viktig arbeid som del av CFS' plattform for sivilt samfunn.

– *Hvordan ser du for deg kampen for retten til mat i framtiden?*

– Jeg er optimist. Gjennom årene har jeg lært at med stamina og målbevisst arbeid vil noe skje. Mye er endret gjennom bedre informasjon om hva retten til mat innebærer, men noen regjeringer vil nok fremdeles forholde seg avvisende til mat som en rettighet, særlig de rike landene med store økonomiske interesser. Flere utviklingsland har gjennom FNs Menneskerettighetsråd tatt til orde for en bindende konvensjon om retten til mat. Foreløpig har rå-

Asbjørn Eide har jobbet med menneskerettigheter og konflikter nesten hele sitt liv. I 20 år var han medlem og periodevis formann i et ekspertorgan i FN for å fremme menneskerettighetene globalt. Hans største innsats er knyttet til realiseringen av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, og til utviklingen av minoriteters og urfolksrettigheter.

Wenche Barth Eide har lang erfaring fra ernæring og samfunnsnærings, både nasjonalt og internasjonalt. Hun har vært banebrytende i sitt arbeid med å se sammenhenger mellom ernæringsproblemer og de internasjonale menneskerettigheter med fokus på økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, herunder retten til mat, helse, osv.

det i 2011 vedtatt «FNs prinsipper for business og menneskerettigheter», de såkalte Ruggie-prinsippene*, som vil diskuteres i relasjon til retten til mat og helse på en konferanse i Oslo i september 2014. Stadig flere storselskaper på matsiden tar prinsippet om "due diligence" til seg – å være oppmerksom på konsekvensene av businesspraksis for menneskerettigheter. Dette tror jeg kan gi en mulighet til mer åpenhet og bredere

dialog om forpliktelser for menneskerettigheter over landegrensene. For bare ti år siden var slike forpliktelser knapt oppe til debatt.

– Det blir også spennende å se hvilken plass disse spørsmålene får under den andre internasjonale ernæringskonferansen, ICN2, i Roma i november i år, avslutter Wenche.

Av Abby Carrigan og Tom Henning Bratlie

til mat og landrettigheter;

– å informere opinionen og fremme arbeidet for retten til mat,

– å gjennomføre egnede aksjoner mot brudd på retten til mat og landrettigheter.

FIAN Norge er en del av NGO-forum for menneskerettigheter. Dette forumet utarbeider årlig et felles dokument til Utenriksdepartementet, der FIAN Norge trekker frem fem tematiske saker og fem landsaker som FIAN Norge mener norske myndigheter skal prioritere i FN. FIAN Norge har kontakt med Uten-

riksdepartementet og den norske delegasjonen i Genève om relevante prosesser i FNs menneskerettighetsråd.

I 1990 levde 47 prosent av verdens befolkning for under 1,25 dollar om dagen. I 2008 var tallet sunket til 25 prosent. En viktig årsak til forbedringen er at store land, som Kina og India, har hatt enorm fremgang. Men selv med enorm fremgang når det gjelder reduksjon av fattigdom, har man ikke sett

Følg historien

Klimakrise, matkrise og retten til mat

2014 er erklært av FNs matvareorganisasjon (FAO) som året for familiejordbruk. I den nye rapporten fra FNs klimapanel som ble presentert før påske, blir det slått fast at global oppvarming utgjør en alvorlig trussel mot framtidens matforsyning. 842 millioner mennesker er rammet av sult. Enda flere mangler et ernærings- og helsemessig fullverdig kosthold. Det er et alvorlig angrep på retten til mat, som er en grunnleggende menneskerettighet.

Behøver det å være slik, eller bør vi tale om den unødvendige sulten?

Matkrise og klimakrise

Bivirkningene av klimaendringene er ikke noe som ligger i framtida, slik mange nordmenn tror. Allerede i dag opplever millioner av fattigbønder i Asia og Afrika tørke, flom, ekstremvær og sviktende avlinger. De mest sårbare på vår felles klode rammes hardest, samtidig som de har minst skyld i problemene.

Det blir derfor stadig tydeligere at matkrise og klimakrise henger sammen. Den rådende formen for jordbruk, både i vår del av verden og i stadig flere land i Sør, er ekstremt energikrevende. Store mengder fos-

sil energi går med til å produsere kunstgjødsel, drive en voksende maskinpark og transportere mat over lange avstander. Både EU og USA har storstilte planer om å bruke mer jord, arbeidskraft og energi for å dyrke mat som brukes til biodrivstoff. I en verden hvor kjøpekraften avgjør, ser det ut til å være viktigere å fylle bensintankene enn å skaffe mat til dem som sulter. Dagens form for jordbruk gir mer global oppvarming, som igjen truer retten til mat. Et mer slående eksempel på en ond sirkel, er vanskelig å finne.

Mat – en menneskerettighet

FNs menneskerettighetsråd har flere organer som følger aktivt med på hvordan de forskjellige deler av FN-konvensjonen om sosiale og økonomiske menneskerettigheter (ikke) blir oppfylt. Det gjelder ikke minst retten til mat, vann, arbeid og helse.

FNs nylig avgåtte spesialrapportør for retten til mat, Olivier De Schutter, la i våres fram en rapport som konkluderte med at måten da-

gens jordbruk drives på, hindrer en bærekraftig utvikling, forsterker den globale oppvarmingen, rammer de fattigste på landsbygda og bidrar til økt ulikhet.

Dyrt å være fattig

Spørsmålet er ikke bare hvor mye mat som produseres. Det reduserer ikke sulten om det dyrkes mer mais, hvete, sukker og soya til drivstoff eller til dyrefôr. Mer enn en tredel av alt matkorn havner i dag hos våre husdyr – en lite effektiv produksjon av kalorier og proteiner. FN-rapporten peker også på sløsing og kasting av mat som en trussel mot retten til fullgod ernæring for alle. I rike land kastes det ti ganger mer mat per innbygger enn i utviklingsland.

Fra stadig flere hold, inkludert FNs spesialrapportør, er det nå lokal produksjon, familiebruk og agro-økologisk drift som løftes fram. Med det siste menes blant annet mindre fossil energi til produksjon og transport, mindre sløsing med vann og bruk av færre giftstoffer. Et viktig poeng er også at

Det [ser] ut til å være viktigere å fylle bensintankene enn å skaffe mat til dem som sulter.

Randi Jakobsen
og Tore Linne Eriksen

en tilsvarende nedgang i sult. Det er særlig land i Sør-Asia og Afrika sør for Sahara som er hardest rammet.

1993

Wien-erklæringen stadfester at alle menneskerettigheter er universelle, udelelige og avhengige av hverandre og forbundet med hverandre.

1996

World Food Summit arrangeres i Roma.

Medlemsstatene bekrefter at mat er en men-

neskerett og forplikter seg i «The Rome Declaration on Food Security» til å halvere antallet

sultende og underernærte fra 840 til 420 millioner innen 2015.

Antallet underernærte har likevel økt. I 2009

FNs menneskerettighetsråd.

FNs spesialrapportør for retten til mat mener familiebruk er blant løsningene på klima- og matkrisa. Bildet er fra Ganeshpur i India. *Foto: Tom Henning Bratlie*

dyrking av mat til lokale og nasjonale markeder må til for å redusere avhengigheten av usikker import. Afrikanske land, der flertallet bor på landsbygda, har den laveste selvforsyningsgraden og ekstremt utsatt for prissvingninger som følge av børsspekulasjon, slik vi har sett i de siste årene.

Enfold eller mangfold?

Er det noe verdens jordbruk trenger, så er det vern om det biologiske mangfoldet og kamp for å holde plantevariasjoner i hevd. Det er ikke minst viktig når Monsanto og andre storselskaper lokker med fikse

teknologiløsninger, og i neste omgang forbyr småbønder å bruke og dele egne såfrø.

En ny kurs må i langt høyere grad bygge på småbønders rett til jord, vann og skog. Også her er truslene større enn på lengre, ikke minst som følge av at jord blir solgt eller leid ut til pengesterke stater eller internasjonale storselskaper. Resultatet er at stadig flere småprodusenter fordrives og utsettes for såkalt landran.

Selvsagt må det investeringer til i jordbruket. I Afrika og Asia produseres 80 % av all mat av småbønder. Det er derfor her det er viktigst å satse, samtidig som de må

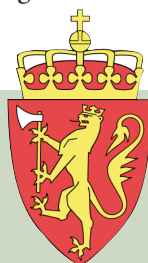
kunne beskytte seg mot dumping av subsidierte overskuddslagre fra Vest.

Ny kurs

Et skifte i retning av mer økologisk produksjon og rettferdig fordeling vil ikke skje uten motstand. Ikke minst har matvaregiganter, kjemiske storselskaper og frøindustrien politisk tyngde og nok med penger til lobbyvirksomhet. Forhandlingene i Verdens Handelsorganisasjon i 2013 viser at markedstenkningen har større gjennomslag enn hensynet til matsikkerhet og matsuverenitet.

Men bildet er ikke bare dystert. Både innenfor forskning, det utviklingspolitiske miljøet og deler av FN-systemet er en alternativ tenkning i ferd med å vinne fram. Det betyr at det legges mer vekt på fordeling, økt selvforsyning, nasjonal matsuverenitet, mer makt til småbønder og et klimavennlig landbruk med mindre vekt på eksport og kjøttproduksjon. Vi ser også at de nyeste rapportene om global oppvarming og om retten til mat understreker det samme. De fortjener derfor å løftes fram, ikke minst i et år for familiejordbruk.

Tore Linne Eriksen, professor em, Utviklingsstudier og Randi Jacobsen, høgskolelektor, Utviklingsstudier, Høgskolen i Oslo og Akershus

var mer enn 1 milliard mennesker i verden underernærte.

1999

ØSK-konvensjonen ble del av norsk lov gjennom Menneskerettsloven. Bestemmelsene i konvensjonene skal gå foran bestemmelser i annen norsk lovgivning, etter den såkalte "forrangsbestemmelsen".

Samme år vedok ØSK-komiteén sin generelle kommentar nummer 12 (GK 12), der retten til mat tolkes; «Tilstrekkelig mat» in-

nebærer både fysisk og økonomisk tilgjengelighet av mat i en mengde og kvalitet som dekker individets ernæringsmessige behov over tid. Maten skal ikke inneholde helseskadelige stoffer og den skal være kulturelt akseptabel.

GK 12 presiserer at ØSKs Artikkel 11 om tilstrekkelig mat og frihet fra sult også gjelder i krisesituasjoner.

Generelle kommentarer er ikke juridisk bindende, men rådgivende for forståelsen av ØSK.

Følg historien

Helsa og kjemikalienne

Hvorfor hadde Beethoven kroniske buksmerter? Hvorfor mistet han hørselen? Hva døde han av?

L 87 år etter Beethovens død, forskes det fortsatt på hans helseplager. En hårlokk som ble tatt fra komponistens hode dagen etter hans død, har vist seg å inneholde ekstremt høye blyverdier. En øster-

risk rettssmedisinieren mener at Beethovens død kan skyldes at han ble behandlet med blyholdig medisin.

MATKJEMI

Skrantende helse

Folkehelsa verden over er preget av økende fedme, hjerte-/karsykdommer og type 2-diabetes. I følge Folkehelseinstituttet er hver fjerde ungdom i Nord-Trøndelag overvektig og andelen overvektige 20-29-åringer er mer enn tredoblet siden 1985.

En WHO-rapport fra 2012 hevder at gener, kosthold eller mangel på fysisk aktivitet ikke er nok for å forklare dagens skrantende folkehelse. Industrialisert, næringsfattig og kaloririk mat kombinert med lite fysisk aktivitet er blant årsakene, i tillegg til effekten hormonhermende stoffer har på folkehelsen. Dette er stoffer som kan påvirke en rekke fysiologiske

systemer i dyr og mennesker, med følger for stoffskifte, nervesystem og fruktbarhet. Ennå finnes svært lite kunnskap på dette feltet.

En giftig nasjon

Nordmenn er blant de mest «giftige» i verden, med 40 ganger flere miljøgifter i kroppen i dag enn for 60 år siden. En studie fra Universitetet i Tromsø viste nylig at døtre til kvinner med høyt innhold av hormonhermende stoffer i blodet som unge, hadde 20 ganger så høy risiko for å utvikle overvekt i voksen alder.

Nærmere 800 kjemikalier kan ha hormonhermende egenskaper, men bare et fåtall av disse er undersøkt. I tillegg kommer usikkerhet rundt betydningen av mengde, eksponeringstidspunkt, osv. Allikevel finnes det sterke indikasjoner på at hormonhermende stoffer har alvorlige følger for mennesker, dyr og miljø. Vi vet også at selv svært lav eksponering for noen av disse stoffene kan ha alvorlige konsekvenser, ikke bare for dem som eksponeres, men også for neste generasjon. Hormonhermende stoffer kan settes i sammenheng med

bryst- og prostatakraft (se boks), infertilitet, immunologiske sykdommer, astma og ADHD.

Vi har lenge kjent til at kosmetikk, emballasje og andre hverdagsprodukter inneholder hormonhermende stoffer. Gjennom Forbrukerrådets app for smarttelefoner, får vi hjelp til å identifisere noen av dem i kosmetiske produkter. Vi hører derimot mindre om sammenhengen mellom hormonhermende stoffer og mat. Mat- og matproduksjon står for en betydelig del av de hormonhermende stoffene vi får i oss, blant annet gjennom sprøytemidler. Også dårlig håndtering av dyreavfall fra kjøttindustrien bidrar til at store mengder svært potente hormonhermere finner veien ut i økosystemene.

Landbruk til besvær

Mest utsatt er likevel de menneskene som eksponeres for disse kjemikalienne i sitt arbeid. Dette gjelder ikke minst i matproduksjon, der hundretusener av bønder risikerer sin egen helse for vår billige mat. En svensk Ica-handler som kjente den bitre ettersmak av billig mat begynte

De viktigste internasjonale organisasjonene innen matsikkerhet er:

– FNs organisasjon for mat og landbruk

(FAO), som fokuserer på å bedre produksjon og distribusjon av landbruksprodukter i utviklingsland og å sette i verk tiltak for å bedre skogbruk og

fiskeri.

– Det internasjonale fondet for jordbruksutvikling (IFAD), som er en internasjonal

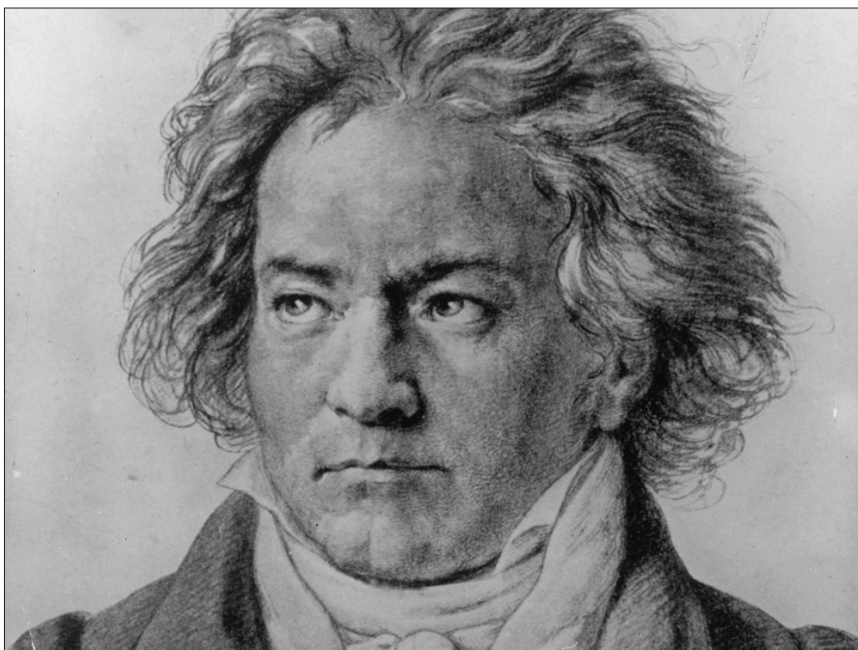
finansinstitusjon som finansierer prosjekter for å øke matproduksjonen i utviklingsland.

– FNs matvareprogram (WFP), som bekjemper sult gjennom matvarebistand, både gjennom nødhjelpsarbeid og langsiktig utviklingshjelp.

2000

På millennium toppmøtet forplikter FNs medlemsland seg til å halvere andelen under-

En medvirkende årsak til Ludwig van Beethovens død, kan ha vært at hans sykdom ble behandlet med byholdige medikamenter. *Tegning: August von Kloeber*

for noen år siden å merke de konvensjonelt dyrkede bananene med *sprøytet*. Etter et par år solgte butikken utenfor Nyköping bare økologiske bananer.

Alt har en pris

Kvantitet og pris som drivende faktorer i matproduksjonen, samt økt forbruk av animalske produkter, gir økt forbruk av sprøytemidler. Dette får konsekvenser for mennesker,

miljø og økosystemer langt inn i framtiden.

90 prosent av all soya går i dag til dyrefor. Norge importerer over 700.000 tonn kraftfôr slik at dyrene vokser fortere og billigere. Konsekvensene av storhusdyrhold fikk nylig Det svenske livsmedelsverket til å anbefale mindre forbruk av både kjøtt og melkeprodukter. De anbefaler heller å velge lokale økologiske

produkter for å minske klimautslipp, bevare biologisk mangfold og unngå overgjødsling.

Som verdens største produsent av soya, har Brasil bare det siste tiåret omgjort 86.000 km² tropisk savanne til soyaplantasjer, og bruken av sprøytemidler er økt med 2/3. Tall fra 2010 påviser sprøytemidler i morsmelken hos kvinner i den brasilianske delstaten Mato Grosso.

Plantasjearbeidere (ofte urfolk) utsettes for sprøytemidler. Store endringer i naturforvaltning henger nært sammen med landran. Guarani-Kaiowa indianerne i Mato Grosso do Sul er blant dem som er frarøvet jorda og livsgrunnlaget sitt. De lever dessuten 20 år kortere enn gjennomsnittsbrazilianeren. FIAN arbeider for at Guarani-Kaiowa indianerne skal få tilbake jordområdene sine.

Føre var

I dag vet vi mer om konsekvenser av hormonhermende stoffer enn de visste om bly på Beethovens tid. Hva vil forskningen i 2100 si om vår folkehelse? Kan vi være føre var og forby hormonhermende stoffer eller unnskylde våre politikere og si at de ikke visste bedre? Vil dagens regjering kreve et landbruk som ivaretar alles rett til mat og sikrer økosystemene våre også for framtiden?

Av Jorunn Farbu og Kristin Kjæret

KREFT	Årstall	1957-61	2007-11
	Brystkreft	942/år (37,8/100.000)	2842/år (73,8/100.000)
	Prostatakreft	89/år (26,6/100.000)	4491/år (106,6/100.000)

ernærte i verden innen 2015 (FNs tusenårs mål nr 1).

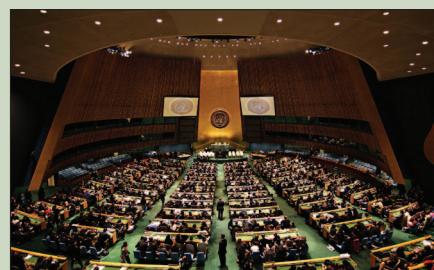
2002

«World Food Summit – five years later» i Roma, ble det etablert en arbeidsgruppe som laget et forslag til et sett med retningslinjer for hvordan retten til mat skal tolkes og implementeres.

2004

En viktig milepæl ble nådd da 187 medlemsland tilsluttet FAO, ble enige om retningslinjer

for hvordan retten til mat skal tolkes og virkelig gjøres. Disse retningslinjene bygger på internasjonal lov og gir anbefalinger til stater om hvordan Artikkel 11 i ØSK-konvensjonen skal implementeres.

FNs generalforsamling.

Følg historien

De forvirrende begrepene

Kirkens Nødhjelp er blant de fremste forkjemperne i Norge for samstemt politikk for utvikling. Men, driver ikke de med bistand? Joda, det også. Begrepene kan være forvirrende for mange, og dessuten: alt er politikk – også retten til mat.

Alt henger som kjent sammen med alt, men i blant kan det likevel være fornuftig å forsøke å trekke grenser mellom ulike kategorier, som «nødhjelp», «bistand» og «samstemt politikk for utvikling», som alle inngår i det vi med en samlebetegnelse kanskje kan kalle «internasjonalt arbeid». La oss begynne med det første – nødhjelp.

Humanitær- og nødhjelp

Stormaktenes interessepolitikk førte på 1800-tallet til imperialismen og kolonivelde, som særlig rammet land utenfor Europa, og på 1900-tallet til to verdenskriger, som særlig rammet Europa. Mange av våre store bistandsorganisasjoner, som Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp, Redd Barna og Flyktningshjelpen, ble etablert på humanitært grunnlag i tiden rundt 2. verdenskrig som nødhjelpsorganisasjoner for å hjelpe krigs ofre i Europa, slik Røde Kors hadde blitt opprettet hundre år tidligere.

Nødhjelp og humanitær bistand til flyktninger og andre ofre for krig og voldelige konflikter måtte holdes unna politikken for å kunne hjelpe mennesker med umiddelbare hjelpebehov. Dette kjennetegner fortsatt nødhjelpen og er viktig for å kunne yte rask og effektiv hjelp til ofre for krig og naturkatastrofer også i dagens verden, der også forebygging, så vel som forholdet mellom kortsiktig innsats og langsiktige utviklingskonsekvenser selvsagt inngår. Bistanden har et annet utgangspunkt og grunnleggende andre målsettinger enn nødhjelp, men mange av de opprinnelige nødhjelpsorganisasjonene kastet seg også inn i bistanden etter hvert som den vokste fram i tiden etter 2. verdenskrig.

På Bistandsaktuelt's nettbaserte oppslagsverk «bistandsWIKI» starter forklaringen av «bistand» slik: *Bistand eller utviklingssamarbeid er betegnelsen på offentlige og private finansielle og andre materielle overføringer fra giverland til mottakerland i den hensikt å bistå regioner og*

stater, organisasjoner og grupper i deres sosiale og økonomiske utvikling for å fremme økonomisk vekst og bekjempe fattigdom. Tidligere ble begrepet utviklingshjelp (u-hjelp) brukt, men dette blir gjerne unngått i dag fordi det av mange anses å ha et negativt og paternalistisk utgangspunkt.

Og slik kan bistand forklares, men

skal den forstås er det ikke tilstrekkelig med en forklaring som tildekker at bistand ikke alltid gis og har blitt gitt med bare gode og uegennyttige motiver.

Interessepolitikk

Bistanden oppsto i kjølvannet av tiltredelsestalen til USAs president Harry S. Truman i 1949, der han som et ledd i det som skulle bli «Den kalde krigen» mot kommunismen og Sovjetunionen ville «*sette ut i livet et dristig program for at land som ligger tilbake i utviklingen, kan få nytte godt av de vitenskapelige og tekniske framskritt i USA*», slik Aftenposten refererte det den gangen. I sin 1. mai-tale 1951 sa LO-leder Konrad

Bistanden [har] alltid inngått i en nasjonal og internasjonal politisk kontekst, som i stor grad har blitt forsøkt fortiet eller tildekket.

Arnfinn Nygård

2006

International Conference on Agrarian Reform and Rural Development (ICARRD) tar til orde for større satsing på ruale landbruk, der de fleste av verdens fattige bor.

2008

Tilleggsprotokollen til ØSK (TP-ØSK) blir vedtatt av FNs generalforsamling. Dersom enkeltper-

soner eller organisasjoner ikke når fram med ØSK-klagesaker i eget rettssystem, gir TP-ØSK adgang til å klage sin egen sak inn for FN.

2012

Rio+20 toppmøtet i Brasil. Erklæringen «The future we want» ble vedtatt.

Ban Ki Moon lanserer «Zero Hunger Challenge».

2012

Retningslinjer for forvaltning av land, skog og fiskerier skal bidra i kampen mot landran.

Utviklingshjelp, bistand eller nødhjelp? En neve korn kan ha mange funksjoner.

Foto: FIAN India

Nordahl det slik: «*Vi burde også ofre noe på det positive forsvar. Det beste positive forsvar for vestens kultur og vår livsform er å heve levestandarden i utviklingslandene*». Dessuten vokste bi-

standen fram i en periode der tidligere kolonier kjempet fram og vant sin frihet og der bistanden, samordnet gjennom OECD/DAC, også ble et redskap for tidligere kolonimakter

til å ivareta sine interesser i de nå formelt selvstendige statene.

Samstemt politikk

Til forskjell fra nødhjelpen har bistanden alltid inngått i en nasjonal ➔

2012

Verdens matsikkerhetskomité vedtar Strategiske rammeverk for matsikkerhet og ernæring. Retten til mat er en av bærebjelkene. FIAN har en sentral rolle gjennom samarbeidet med Sivilsamfunnsmekanismen.

2013

TP-ØSK trer i kraft, da mer enn 10 land har sluttet seg til. Norge vil ikke undertegne.

2015

Andelen mennesker som lever i ekstrem fat-

tigdom og sult skal være halvert innen året er omme.

Arbeidet med ytterligere å redusere verdens fattigdom videreføres i forbindelse med at de nye internasjonale utviklingsmålene skal vedtas i 2015.

og internasjonal politisk kontekst, som i stor grad har blitt forsøkt fortiet eller tildekket. Fokus har gjerne vært på hvor mye, i stedet for hvorfor og hvordan. Kanskje ville noe annet vært vanskelig under Den kalde krigen, men når også norske myndigheter ønsket å unngå debatten om den omstridte «strukturtilpasningspolitikken» på 80- og 90-tallet var det nok andre motiver som lå bak. Uansett måtte vi vente helt til 2008 før en utviklingsminister, Erik Solheim (SV), erklærte at «bistand er politikk».

Etter at Solheim hadde erklært at «bistand er politikk» og lagt fram utviklingsmeldingen «Klima, konflikt og kapital» i 2009 var det imidlertid bred politisk enighet på Stortinget om at bistand alene ikke er tilstrekkelig og at utvikling krever samstemt innsats på mange politikkområder:

“Komiteen støtter arbeidet for å sikre at den samlede effekt av norsk politikk på en rekke felter understøtter vekst og fattigdomsreduksjon i utviklingsland. Det krever samstemthet i politikktutformingene.”

Da UD i 2011 la fram sin første årlige rapport om «samstemt politikk for utvikling» ble intensjonen forklart slik:

Norsk utviklingssamarbeid skal primært bistå utviklingsland med å styrke og fremme politikk som er avgjørende for deres økonomiske og sosiale utvikling. Øvrig norsk politikk skal primært fremme interesser av betydning for vår egen utvikling. I dette spenningsfeltet vil det være kryssende interesser; tiltak som tjener norske mål kan ha negativ effekt for utviklingsland og omvendt.

Fra å ha en utviklingspolitikk som i all hovedsak besto av bistand hadde dermed også Norge etablert utviklingspolitikk som noe som angår alle andre politikkområder, som næringslivspolitik, landbruks- og fiskeripolitikk, sikkerhetspolitikk, klima- og energipolitikk og så videre. Blant de opprinnelige nødhjelpsor-

ganisasjonene er det særlig Kirkens Nødhjelp (KN) som nå også har tatt skrittet over i samstemtpolitikken og i en kommentar til UD's rapport i 2011 sa KN det slik: *En samstemt utviklingspolitikk handler om hvorvidt Norge gir med den ene hånden og tar med den andre.*

Budsjett

For de fleste organisasjoner som jobber med bistand og utvikling, herunder økonomiske, sosiale og kulturelle menneskerettigheter (ØSK), vil det være naturlig å gjøre det samme. Så får vi håpe at dagens fremvekst av ny interessepolitikk ikke vil føre til nye verdenskriger, som for hundre år siden, men tvert imot tvinge fram samarbeid om global politikk for bærekraftig utvikling. For de rent humanitære hjelpeorgan-

isasjonene, som Flyktninghjelpen og Røde Kors, vil det nok likevel være fornuftig å holde fast ved sitt humanitære mandat.

Som et uttrykk for den nye, felles ambisjonen om å utforme en «samstemt politikk for utvikling» innførte den rødgrønne regjeringen, i sitt siste statsbudsjett, betegnelsen «utviklingsbudsjett», på det som tidligere har blitt kalt «bistandsbudsjett». Det kan nok virke forvirrende at nødhjelp fortsatt utgjør en betydelig post og trolig vil vi måtte leve med at det kan ta tid før betegnelsen «utviklingsbudsjett» blir konsekvent fulgt opp av politikere, sivilsamfunn, journalister og andre.

*Av Arnfinn Nygård,
seniorrådgiver i Rørg*

USTEMT POLITIKK

Retten til mat er nedfelt i Verdenserklæringen – samt flere konvensjoner – der det står at en skal fremme respekt for disse rettigheter [og] sikre at de blir allment og effektivt anerkjent og overholdt.

I en rapport til FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK-komiteen) uttrykte FIAN i 2013 bekymring over at Norge ikke ivaretar sitt “ekstraterritorielle ansvar” i Oljefondets investeringer. I Årbok om menneskerettigheter i Norge 2013 står det: *Komiteen uttrykte bekymring over Norges gjennomføring av ØSK på et område som berører næringslivets samfunnsansvar. Komiteen pekte på at menneskerettslige konsekvensanalyser ikke utgjorde en del av vurderingen forut for investeringer foretatt for Statens pensjonsfond utland. Komiteen anbefalte blant annet norske myndigheter at Norges Bank Investment Management (NBIM), som forvalter fondet, foretar slike analyser forut for investeringer i selskaper som opererer i tredjeland.*

Stortingsmelding 19 (2014) om forvaltningen av Statens pensjonsfond, sier at *det ikke foreligger holdepunkter for å kunne konstatere at ØSK-konvensjonen pålegger statene et ekstraterritorielt ansvar for å overholde rettighetsbestemmelsene.*

Blant godsakene en kunne nyte på matgildet i Oslo denne våren, var persiske gryter, vegetargryter, hjemmelagede burgere, karibisk «ltal», søtpotet- og peanøttgryte, grilla kjøtt, pizza, vårrullar, vegansk blomkålsuppe, gaspacho, tomatsupper, kikertgryter, eritreisk grønnsaksgryte, rattatouille, asiatisk salat, bakte sylrlige grønnsaker, potetsalatar, curryer, spekemat, sellerigryte med oksekjøtt, aubergingryter med oksekjøtt, osv.

Foto: Matgilde mot hungersnød

Matgilde med kastet mat

Matgilde mot hungersnød er en protest mot matkasting og sløseri, samt en innsamling til områder ramma av hungersnød.

Både i Trondheim og Bergen arrangeres Matgilde mot hungersnød. I Oslo ble festen arrangert allerede i mai. Der deltok over 70 frivillige med å samle inn mat fra butikkene, og med å tilberede spennende retter som ble servert de rundt 1500 besøkende som var innom. Det har også blitt arrangert i Tromsø, Drammen, Gvarv, Ås, Stavanger og på Jæren.

Svein Elias Gautefall er en av initiativtagerne bak Matgilde mot hungersnød:

– Det som utløste ideen

var hungersnøden i Somalia i 2011. Det ble veldig sterkt å se hvor alvorlig krisen var og på samme tid se all den maten som kastes her hjemme. Jeg hadde lyst til å få temaet matkasting nærmere folk så de kunne relatere seg til det. Matgilde var en ide som lå nært, og når jeg foreslo det for en kompis av meg, Even Rydnningen, synes han ideen var kjempegod og ville være med. Første Matgilde mot hungersnød ble arrangert i 2011 der vi samla inn 25 000 i donasjoner til Somalia, via Kirkens Nødhjelps prosjekter der. Vi fikk også spredd informasjon om arrangementet gjen-

nom kanalene til Kirkens Nødhjelp, Fremtiden i våre hender og våre egne nettverk. Dette har ført til at vi har mange forskjellige grupperinger rundt i landet som har lyst til å arrangere Matgilde mot hungersnød i sin by.

Bevissthet

– Føler du at arrangementet har gitt resultater?

– Ja! Det har ført til en verdiskaping av mat som skulle ha vært kasta. Vi fikk inn kr 28.000,- i år, fra mat som skulle ha ligget i søpla. Jeg føler vi har skapt mer bevissthet ➡

rundt kasting av mat ved at vi har vært synlige i media og på matgildet.

– *Hva fikk deg interessert i matkasting?*

– Da jeg bodde i Bergen hadde jeg veldig dårlig råd en stund, siden jeg valgte å ikke ta imot studielån. Jeg kjente noen som drev med «dumpster diving» og etter å ha sjekka det ut selv fant jeg ut at det er god kvalitet mat som kastes rett i søpla. «Dumpster diving» ble i en periode en måte for meg å livnære meg på. Jeg fortsatta med det selv etter at jeg hadde penger til å kjøpe mat. Jeg henta masse mat i en stor bil og delte dette ut til venner. Det gjorde jeg i mange år, før jeg flytta til Ås. Butikkene trua med politi mange ganger, men jeg følte jeg gjorde rett siden

maten allikevel skulle kastes. Hvorfor skulle de absolutt holde oss fra å ta den med oss da?

Lokale bakerier ga bort til sammen en full bil med boller og brød. Mat-sentralen ga nesten 200 kg pizzaost og 200 liter ferskpressa eplejuice. Butikker og forhandlere på Sagene, Økern, Stovner og Vestby ga bort nesten 2 tonn frukt og grønnsaker. Dette er mat som var nær ved å gå ut, eller hadde passert best-før datoen og ville ellers blitt kasta.

Best før og bra etter

– *Hva er problemet med «best før» stemplingen?*

– Stemplingen «best før» er i mange tilfeller feil. En undersøkelse gjort av Opplysningskontoret for egg og kjøtt og Nofima (matfor-

Svein Elias Gautefall

– 33 år, fra Førde

– *Initiativtager*

til *Matgilde mot hungersnød*

– *Selvstendig næringsdrivende*

– *Har startet opp og drifter en kjøkkenhage på Bjørnebekk asylmottak, som drives med lønnsmidler fra UDI, hver sommer.*

skningsinstituttet) viser at egg var helt fine selv 2 måneder etter de var gått ut på dato. I følge opplysningskontoret holder eggene mest sannsynlig mye lengre enn det også. Vi satte i gang en forbrukertest som

Matkasting i verden

Sløsing og mangel på fordeling av ressurser er blant årsakene til sult. Det meste av maten som kastes i verden forsvinner når den er kommet

fram til forbruker, men omtrent like mye blir ødelagt og kastet allerede hos bonden eller produsenten.

Kilde: FAO (2012)

45% frukt og grønnsaker
Tilsvarende 3,7 billioner epler

30% kornprodukter
Tilsvarende over 760 milliarder bokser med pasta.

45% rot- og knollfrukter
Tilsvarende 1 milliard potetsekker

30% fisk
Tilsvarende omtrent 3 milliarder Atlanterhavslaks

20% meieriprodukter
Tilsvarende 574 milliarder egg

20% kjøtt
Tilsvarende 75 millioner kyr

22% erter og belgfrukter
Tilsvarende mengden oliven som trengs for å fylle 11.000 svømmebasseng med olivenolje

Matkasting i Norge

(skall og bein og annet uspiselig ikke medregnet)

– 375 000 tonn kastes, det meste av forbrukere

– 25% av alt som produseres går rett i søpla

– Hovedgrunnen er at maten er gått ut på dato

Kilder: Østfoldforskning, Forskningsrådet, Matvett, Mepex Consult, Statistisk Sentralbyrå og ForMat-prosjekt

Dumpster diving går ut på å finne mat i butikkenes containere man fremdeles kan nyttegjøre seg av. I Norge er det mange butikker som prøver å hindre tilgangen til containerene sine ved å låse dem, eller ha den kastede maten innendørs.

På et nettforum hevdes det at Kiwi heller kaster halvgode grønnsaker, enn å betale kunder dobbelt tilbake. Kommunikasjonsrådgiver i Kiwi, Kristine Arvin, mener deres rutier fører til mindre svinn.

Ønsker du å bidra til at mindre mat blir kastet? Spør om butikken din har en resthylle, eller hør hva butikkene gjør med mat som har gått ut på dato.

ble gjennomført av Nofima der 179 deltakere skulle smake på ost som var nær best-før dato og utgått best-før dato. 10 dommere fra Nofima bedømte også ostene innefor 15 sensoriske egenskaper blant annet lukt, smak og tekstur. Dommen var klar fra alle som deltok og dommerpanelet; osten smakte ikke forskjellig og preferansen var ikke forskjellig. I en overgangsløsning må vi ha en best-

før dato som er mer presis. Den er nå satt veldig tidlig siden produsenten er opptatt av at produktet skal være perfekt og ikke kan risikere at det kan ha falt i kvalitet før datoen har gått ut. Melk er det eneste produktet som er stemplet veldig nøyaktig. Jeg tror vi har tre muligheter; enten må folk opplyses om at best-før datoen vi har i dag er feil slik at de må bruke sansene sine, gjøre best-før datoen

mer nøyaktig eller fjerne best-før og bare ha en produksjonsdato.

Politisk pålegg

– *Hva er politikernes rolle i dette?*

– Alle butikker skulle vært pålagt å ha en resthylle der produkter som er nær utløpsdato og utgått på best-før datoen kan selges til nedsatt pris. Dette vil også være opplysende for folk, ved at man erfarer at maten fortsatt er god og kan brukes. Det skulle også vært en høyere avgift på mat butikkene kaster. Det som er avgjørende er å få til en holdningsendring hos folk; vi forventer perfekte varer som ikke har noen feil. Det blir kasta enorme mengder drueklaser og salat. Hvis det er en drue som er brun eller hvis det ytterste salatbladet er brunt vil hele drueboksen og salathodet kastes. Dette er fordi de ikke blir solgt. Det kan tenkes at vi er for rike for vårt eget beste.

Av Anniken Elise Storbakk

Svein Elias' søtpotet-/peanøttmos

1 kg søtpotet-kokt og most
10 fedd kvitlauk
3 lauk
3 sitroner
1 ingefærot
250g peanøtter
1 pakke/boks kokosmjølk
En neve fersk koriander
Godt karri- eller tandoorikrydder

- Steik ingefær, kvitlauk og lauk.
- Tilsett 2 spiseskeier med eit godt karrikrydder og la det steike litt sammen med resten.
- Ta posen med peanøtter og knus den sammen med kokosmjølka med stavmiksar til den har heilt fin konsistens.
- Alt dette pluss sitronane og korianderen tilsettast søtpotet-

Undertegnede lagde Svein Elias' herlige rett, men tok seg friheten til å supplere med en kyllingfilét til, godt marinert i Red Curry Paste. *Foto: Tom Henning Bratlie*

mosen og smakast til med salt.
(Den ferske korianderen kan

tilsettast til slutt når du har tatt gryta av plata.)

FIANs arbeid nytter!

Sawhoyamaxa-folket i Paraguay feirer at de får tilbake landområdene sine, etter over tyve års kamp. FIAN er blant organisasjonene som har bidratt i arbeidet.

Foto: Tierraviva

Sawhoyamaxa-folket i Paraguay er blitt utbyttet i flere tiår. Siden 1990-tallet har over 160 familier bodd rett ved en motorvei, etter at de ble fordrevet fra jorda si. Gjennom tålmodig kamp og med FIANs hjelp, har de nå vunnet den tilbake. 11. juni 2014 signerte Paraguays president Horacia Cartes en lov som gir Sawhoyamaxa-folket rett til å ekspropriere tilbake landområder de er blitt fratatt. Det er første gang i det 25 år gamle demokratiets historie at urfolk er tilkjent en slik rett.

Paraguay, som er på størrelse med California, er et av de mest underernærte landene i Latin-Amerika. Storproduksjon av genmodifisert soya har ført til flere konflikter med småbønder som gjennom forskjellige aksjoner

har forsøkt å vinne tilbake livsgrunnlaget sitt. I 2006 fikk de medhold i Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen, som krevde at de skulle få tilbake landområdene de var fratatt, i løpet av tre år. Det skjedde ikke.

Kampen toppet seg i 2012, da de forsøkte å ta tilbake noe av jorda ved å okkupere den. Konfrontasjonen med politiet førte til det som blir kalt "massakren i Curuguaty", der elleve bønder og seks politimenn ble drept. I etterkant ble flere av småbøndene fengslet. Fem av dem sultestreiket i 58 dager i protest mot hele situasjonen.

Det siste tiåret har FIAN støttet Sawhoyamaxa-folkets krav, blant annet gjennom brevaksjoner. Takk til alle som har bidratt!

Medlemskap koster 250,-/100,-
Meld deg inn med QR-koden,
på www.fian.no eller på post@fian.no

Delta i debatten på
nettet du også!

 [@fian_norge](https://twitter.com/fian_norge)